

Vzpomínka na Pavlu Valčákovou

V září roku 2022 uplynul rok od nečekaného úmrtí PhDr. Pavly Valčákové, CSc., dlouholeté členky brněnského etymologického pracoviště. Zákeřná choroba, kterou před svými kolegy celou dobu úspěšně tajila, si vybrala svou daň a 18. září 2021 ji bohužel dostihla.

Pavla Valčáková, rozená Kopečná, se narodila 22. 3. 1945 v Přerově. Po maturitě na gymnáziu v Jihlavě byla v roce 1964 přijata ke studiu češtiny a ruštiny na Filozofickou fakultu UJEP (dnešní MU) v Brně. Měla štěstí, že jejími učiteli byli mimo jiné významní slavisté Jaroslav Bauer a Arnošt Lamprecht, přední evropský paleoslovenista Radoslav Večerka nebo naši přední rusisté Roman Mrázek a Stanislav Žaža. Ještě za studií docházela jako studentská pomocná síla do etymologického oddělení tehdejšího Ústavu jazyků a literatur ČSAV a po ukončení studia v roce 1969 tu byla přijata do pracovního poměru. V etymologickém oddělení, které v průběhu let několikrát změnilo zastřešující instituci a od roku 1990 je brněnskou pobočkou Ústavu pro jazyk český AV ČR, strávila celý svůj profesní život. V roce 1978 obhájila na brněnské filozofické fakultě rigorózní práci *České názvy jídel* a obdržela titul PhDr. Pod vedením paleoslovenisty Stanislava Herodesa napsala kandidátskou disertační práci *České a slovenské názvy jídel. Maso a masitá jídla. Omáčky a polévky. Moučná jídla a kaše*, kterou obhájila v roce 1986, a získala titul CSc.

Její profesní dráha je úzce spjata se dvěma lexikografickými díly, která v oddělení po dobu jejího působení vznikala. Nejprve to byl *Etymologický slovník slovanských jazyků*, iniciovaný Václavem Machkem a posléze vedený Františkem Kopečným (KOPEČNÝ 1973; KOPEČNÝ – ŠAUR – POLÁK 1980). Když bylo vydávání tohoto slovníku koncem 70. let z organizačních důvodů zastaveno a řada připravených heslových statí zůstala v rukopise, účastnila se P. Valčáková spolu s dalšími kolegyněmi a kolegy postupného uveřejňování některých z těchto statí (upravených a doplněných o novou literaturu) v časopise *Slavia* (63/1994, 149–157; 66/1997, 71–79, 179–182; 70/2001, 203–208; 72/2003, 409–420; 74/2005, 77–87).

V 80. letech, kdy se pod vedením Evy Havlové začalo s pracemi na *Etymologickém slovníku jazyka staroslověnského*, se P. Valčáková stala členkou autorského kolektivu a působila v něm až do svého odchodu do důchodu (HAVLOVÁ – ERHART – JANÝŠKOVÁ, eds. 1989–). Její četná autorská hesla podepsaná šifrou *pv* jsou součástí jednotlivých sešitů slovníku až do roku 2010, tj. do 15. sešitu tohoto slovníku.

Text vznikl s podporou dlouhodobého koncepčního rozvoje Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., RVO: 68378092.

P. Valčáková je mimo to autorkou řady článků z oblasti slovanské etymologie. Zaměřovala se v nich na výklad slov z různých významových okruhů slovanské slovní zásoby. Nejvíce energie a prostoru věnovala svému celoživotnímu zájmu, tedy názvům jídel a koření (např. VALČÁKOVÁ 1994, 1995, 1998, 1999a, 2000, 2005, 2006, 2007, 2010a, 2012), ale zajímaly ji např. též názvy měř (např. VALČÁKOVÁ 2008a, 2008b, 2008c, 2015), měsíců (VALČÁKOVÁ 2014, 2019), ale i jednotlivá staroslověnská slova, která analyzovala při práci na slovníku a poznání jejich historie pak prohloubila v dílčích studiích (např. VALČÁKOVÁ 1994, 2001, 2005, 2008c, 2009).

Nezanedbatelnou oblastí její činnosti byla rovněž práce ediční. Ve spolupráci s Adolfem Erhartem připravila k vydání, pro vědeckou veřejnost už velmi těžko dostupný, spisek Josefa Miloslava Kořínka *Úvod do jazykospytu* (1948). P. Valčáková text přeložila ze slovenštiny, A. Erhart původní text upravil a fundovaně doplnil (ERHART, ADOLF: *Josef Miloslav Kořínek, Úvod do fonologie*. Praha: Academia 2000). Péčí P. Valčákové vyšel v roce 2010 v nakladatelství Šimon Ryšavý též reprint *Etymologického slovníku slovanských jazyků. Slova gramatická a zájmena* (KOEČNÝ 1973; KOEČNÝ – ŠAUR – POLÁK 1980). Od prvního vydání tohoto slovníku totiž uplynulo mnoho let a náklad byl dávno rozebrán. Proto nové vydání slovníku, který se (do té doby jako jediný v evropské slavistice) zaměřoval na etymologickou analýzu gramatických slov, bylo přijato širokou veřejností s povděkem.

Důležitou součástí jejího vědeckého působení byla pedagogická činnost. Na brněnské filozofické fakultě přednášela témata z oboru etymologie a byla vedoucí mnoha bakalářských a magisterských diplomových prací. Studentům se věnovala s velkou péčí a mnoho z nich na svou školitelku vděčně vzpomíná. Bohužel vedení dvou doktorských prací už do konce dotáhnout nestačila.

S energií sobě vlastní se věnovala i organizování kulturních akcí v místě svého bydliště. Významným počinem souvisejícím s těmito jejími aktivitami bylo vydání reprezentativní knihy mapující život a dílo bystrckého rodáka, akademického malíře Jakuba Obrovského (BARTŮŠKOVÁ – SEVERINOVÁ – VALČÁKOVÁ 1999; VALČÁKOVÁ – SEVERINOVÁ 2010b).

Kdo jsme ji znali, nikdy na ni nezapomeneme. Čest její památce.

LITERATURA

- BARTŮŠKOVÁ, Sylva – SEVERINOVÁ, Jana – VALČÁKOVÁ, Pavla. 1999b. *Jakub Obrovský*. Brno: Šimon Ryšavý 1999.
- HAVLOVÁ, Eva – ERHART, Adolf – JANÝŠKOVÁ, Ilona (eds.). 1999-. *Etymologický slovník jazyka staroslověnského*. Seš. 1-14 Praha: Academia 1989-2008; seš. 15- Brno: Tribun EU.
- KOEČNÝ, František. 1973. *Etymologický slovník slovanských jazyků. Slova gramatická a zájmena*. Sv. 1. *Předložky. Koncové partikule*. Praha: Academia. 2. nezměněné vydání. Brno: Nakladatelství Šimon Ryšavý 2010.
- KOEČNÝ, František – ŠAUR, Vladimír – POLÁK, Václav. 1980. *Etymologický slovník slovanských jazyků. Slova gramatická a zájmena*. Sv. 2. *Spojky, částice, zájmena a zájmenná adverbia*.

- Praha: Academia 1980. 2. nezměněné vydání. Brno: Nakladatelství Šimon Ryšavý 2010.
- VALČÁKOVÁ, Pavla. 1994. Czech and Slovak names of jellies and their equivalents in Slavic languages. *Lingua Posnaniensis* 34, 135-139.
- VALČÁKOVÁ, Pavla. 1995. Die slawischen Namen der Fleischfüllen und der mit ihnen gefüllten Erzeugnisse. *Slavia* 64, 409-419.
- VALČÁKOVÁ, Pavla. 1998. Názvy koření ve slovanských jazycích. *Slavia* 67, 73-80.
- VALČÁKOVÁ, Pavla. 1999a. Názvy masa a některých masitých výrobků v jihoslovanských jazycích. In: KVAPIL, Miroslav - PŘIKRYLOVÁ, Milena (eds.): *Les études balkaniques tchèques X*. Praha: Euroslavica, 35-42.
- VALČÁKOVÁ, Pavla. 2000. Sémantická motivace některých názvů pečiva ve slovanských jazycích. In: JANYŠKOVÁ, Ilona - KARLÍKOVÁ, Helena (eds.): *Studia etymologica Brunensia* 1. Praha: Euroslavica, 261-265.
- VALČÁKOVÁ, Pavla. 2001. K významu stsl. *plъnije* 'proud, tok ap.' *Slavia* 70, 505-506.
- VALČÁKOVÁ, Pavla. 2004. Ukrajinskije etimologičeskije slovari. In: MYRONOVA, Halyna - KŠIČOVÁ, Danuše - ŽAŽA, Stanislav (eds.): *Ukrainica Brunensia* 1. Brno: Ústav slavistiky FF MU, 139-142.
- VALČÁKOVÁ, Pavla. 2005. Církevněslovanské *sanь* 'drak'. *Slavia* 74, 275-278.
- VALČÁKOVÁ, Pavla. 2006. Některé názvy koření ve slovanských jazycích: rozmarýn, šalvěj. In: JANYŠKOVÁ, Ilona - KARLÍKOVÁ, Helena (eds.), *Studia etymologica Brunensia* 3. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 399-406.
- VALČÁKOVÁ, Pavla. 2007. Church Slavonic *pokrъta*. In: LOMA, Aleksandar (ed.): *Slovenska etimologija danas*. Beograd: Institut za srpski jezik SANU 2007, 51-55.
- VALČÁKOVÁ, Pavla. 2008a. Názvy některých délkových a plošných měř ve slovanských jazycích. *Slavia* 77, 211-219.
- VALČÁKOVÁ, Pavla. 2008b. Některé názvy měř v jihoslovanských jazycích. In: DOROVSKÝ, Ivan - MITREVSKI, Ljupčo (eds.): *Studia Macedonica*. Boskovice: Albert, 124-131.
- VALČÁKOVÁ, Pavla. 2008c. K etymologii stsl. *коръць* 'dutá míra'. In: JANYŠKOVÁ, Ilona - KARLÍKOVÁ, Helena (eds.): *Varia Slavica. Sborník příspěvků k 80. narozeninám Radoslava Večery* (= *Studia etymologica Brunensia* 4). Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 217-220.
- VALČÁKOVÁ, Pavla. 2009. Kontinuanty stsl. *квашь* a *кысѣль* v ruském lexiku. In: GAZDA, Jiří (ed.): *Příspěvky k aktuálním otázkám jazykovědné rusistiky*. Brno: Tribun EU, 135-139.
- VALČÁKOVÁ, Pavla. 2010a. *Plantago*/jitrocel ve slovanských jazycích. *Slavia* 79, 134-141.
- VALČÁKOVÁ, Pavla - SEVERINOVÁ, Jana. 2010b. *Jakub Obrovský*. 2. upravené a doplněné vydání. Brno: Šimon Ryšavý.
- VALČÁKOVÁ, Pavla. 2012. Etymologie některých českých lidových názvů jídel. In: ČMEJRKOVÁ, Světlá - HOFFMANNOVÁ, Jana - KLÍMOVÁ, Jana (eds.): *Čeština v pohledu synchronním a diachronním. Stoleté kořeny Ústavu pro jazyk český*. Praha: Karolinum, 117-121.
- VALČÁKOVÁ, Pavla. 2014. Sl. *prosinьць*, *prozimьць*. In: JAKUBOWICZ, Mariola - RASZEWSKA-ŻUREK, Beata (eds.): *Studia Borysiana. Etymologica. Diachronica. Slavica*. Warszawa: Instytut Slawistyki PAN, 125-129.
- VALČÁKOVÁ, Pavla. 2015. On some Old Church Slavonic names of volume measurements. In: JANYŠKOVÁ, Ilona - KARLÍKOVÁ, Helena (eds.): *Etymological research into Old Church*

Slavonic (= *Studia etymologica Brunensia* 18). Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 407-413.

VALČÁKOVÁ Pavla. 2019. Sémantická motivace názvů druhého měsíce v roce v indoevropských jazycích. In: JAKUBOWICZ, Mariola – POGWIZD, Szymon – RASZEWSKA-ŽUREK, Beata (eds.): *Etymologica Slavica*. Warszawa: Instytut Slawistyki PAN, 335-339.

Helena Karliková

Czech Language Institute

CAS, v. v. i.

Veveří 97, 602 00 Brno

Czech Republic

helena.karlikova@ujc.cas.cz

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.